

SŁOWO WSTĘPNE

W niniejszym tomie „Folia Historica”, dzięki przychylniej decyzji redaktora naczelnego tej serii prof. dr. hab. Andrzeja Brzezińskiego oraz władz Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego, a w szczególności dziekana prof. dr. hab. Jana Szymczaka, zostało zamieszczonych kilka publikacji pracowników Katedry Historii Sztuki UŁ. Zatem ma to być zapowiedź kolejnych tomów, mamy nadzieję, już specjalistycznej serii „Folia Historiae Artium”, na łamach której będą mogli publikować w szerszym rozmiarze wszyscy pracownicy naszej Katedry. Obecnie bowiem ograniczyliśmy się do zamieszczenia artykułów adiunktów i asystentów (wyjątkiem potwierdzającym regułę jest praca prof. Jadwigi Lipińskiej) z uwzględnieniem fragmentów rozpraw doktorskich naszych doktorantów. Świadomie używam tu nomenklatury obowiązujących podziałów „typu administracyjnego” (profesor, adiunkt, asystent), aczkolwiek w tych ramach znajdują swoje miejsca także samodzielni już pracownicy naukowcy – doktorzy habilitowani (w naszym tu przypadku – dr hab. Krzysztof Stefański).

Przyjmuje się bowiem, że profesorowie (zarówno zwyczajni, jak i nadzwyczajni) posiadają większe możliwości publikowania, a udostępnienie łamów wydawnictwa przygotowującym doktoraty i habilitacje jest niezwykle ważne ze względu na konieczność posiadania określonego dorobku dla przeprowadzenia przewodów kwalifikacyjnych. Argumentacja taka sprawia, iż ten „wstępny” tom nie zawiera prac, prezentujących całokształt poszukiwań badawczych w ramach Katedry, a sygnalizuje tylko niektóre zagadnienia. Postaram się zatem naszkicować problematykę, jaką penetrują zarówno kształtujące się już w ramach Katedry Historii Sztuki zespoły badawcze, jak i poszczególni pracownicy. Wstępem dla tych informacji musi być jednak zarys dziejów Katedry, jak również – prowadzonego w jej ramach kierunku studiów z zakresu historii sztuki¹.

¹ Problematykę tę omówiłem szerzej w artykułach: „Miscellanea Łódzkie” 1990, nr 1, s. 10–15, przedrukowanym w całości wraz z uzupełniającym tekstem *Kierunek studiów: historia sztuki na Uniwersytecie Łódzkim – utworzony na nowo*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1996, R. LVIII, nr 1–2, s. 227–232 oraz *W stronę nowoczesności – Historia sztuki na Uniwersytecie Łódzkim*, [w:] *Dzieje historii sztuki w Polsce. Kształtowanie się instytucji naukowych w XIX i XX wieku*, Poznań 1996, s. 266–277.

Powstanie Katedry Historii Sztuki i uruchomienie kierunku studiów sięga początku istnienia Uniwersytetu Łódzkiego. Jak powszechnie wiadomo, został on powołany w maju 1945 r. (24 tego miesiąca obchodzimy zawsze uroczyste tę rocznicę). Wtedy również utworzony został Zakład Historii Sztuki², a w roku akademickim 1945/1946 pierwsi adepci utworzonego w jej ramach kierunku rozpoczęli studia.

Twórcami kierunku byli nieżyjący już profesorowie: Waław Husarski (1883–1951) i Mieczysław Wallis (1895–1975), a w gronie licznych wykładowców znalazły się wówczas tak znaczące postacie, jak przysły słynny profesor Jan Białostocki czy ówczesny dyrektor łódzkiego Muzeum Sztuki doc. dr Marian Minich, kierujący tą placówką od 1935 r.

Profesor nadzw. Waław Husarski objął kierownictwo Zakładu Historii Sztuki (który zaczął organizować tuż po wyzwoleniu w ramach Wydziału Humanistycznego), a prof. nadzw. dr Mieczysław Wallis został kierownikiem pokrewnej placówki – Zakładu Estetyki. Ciężka choroba płuc uniemożliwiła wkrótce prof. Husarskiemu prowadzenie zajęć (które odbywały się nawet przez pewien czas u niego w domu) i zmusiła do rezygnacji z zajmowanego stanowiska jesienią 1949 r. Kuratorem Zakładu Historii Sztuki został wówczas prof. Wallis (nadal kierownik Zakładu Estetyki), który po śmierci prof. Husarskiego w 1951 r. objął formalnie już kierownictwo tej placówki (Zakład Estetyki został wówczas zlikwidowany).

W roku 1952 studia z historii sztuki ukończyło 22 studentów, ale zarządzeniem ówczesnych władz państwowych od roku akademickiego 1952/1953 studia te zostały zlikwidowane. Zajęcia z historii sztuki prowadził jednak prof. Wallis jako zajęcia fakultatywne dla studentów różnych kierunków, jak: historia, archeologia, etnologia, filologia polska, socjologia kultury.

Profesor Wallis był w tym czasie promotorem trzech doktoratów z historii sztuki na Uniwersytecie Łódzkim: pierwszy uzyskał stopień doktora w 1961 r. Adam Więcek, wrocławski specjalista w zakresie dziejów medalierstwa w Polsce, za pracę *Sebastian Dadler – medalier gdański XVII w.*³, drugi – w roku 1965 Wanda Nowakowska, wówczas wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej i Filmowej oraz w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych i w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Łodzi za pracę *Stanisława Witkiewicza koncepcja krytyki artystycznej*⁴ i trzeci – w 1966 r. Irena Popławska, wieloletnia asystentka prof. Wallisa w Katedrze Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego, za pracę *Architektura przemysłowa Łodzi w XIX w.*⁵

² Zgodnie z danymi zawartymi w wydrukowanych *Składach osobowych UE*, w pierwszych latach istnienia Uniwersytetu funkcjonowały tylko zakłady, a dopiero od roku akademickiego 1952/1953 katedry (w skład których wchodziły mniejsze jednostki – zakłady).

³ Gdańsk 1962.

⁴ *Stanisław Witkiewicz – teoretyk sztuki*, Wrocław 1970.

⁵ Warszawa 1973.

W 1965 r., po odejściu prof. Wallisa na emeryturę, kuratorem Katedry Historii Sztuki został ówczesny dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego doc. dr Leon Tadeusz Błaszczyk, który objął kierownictwo po przemianowaniu jej na Katedrę Historii Kultury i Sztuki (wówczas przeniesiono do niej również na pewien czas dr. Franciszka Bronowskiego, adiunkta Instytutu Historii).

Zgodnie z wolą prof. Wallisa wykłady z historii sztuki na różnych kierunkach i wydziałach Uniwersytetu Łódzkiego prowadziły dwie Jego wychowanki: wieloletnia asystentka w Katedrze Historii Sztuki dr Irena Popławska oraz dr Wanda Nowakowska, zaangażowana w 1965 r. w Katedrze Filozofii, jako adiunkt, specjalizujący się w zajęciach z estetyki, głównie na studiach filozoficznych.

Od 1968 r., po wyjeździe za granicę doc. Błaszczyka, dr Popławska, której etat włączony został czasowo do Katedry Filozofii, i dr Nowakowska nadal prowadziły wykłady, konwersatoria i ćwiczenia z historii sztuki. Zaprzeszono tylko wówczas zakupów do księgozbioru historii sztuki, który pozostawał nienaruszony w ówczesnym lokalu dawnej Katedry Historii Sztuki w gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej.

Decyzją ówczesnego rektora prof. dr. hab. Romualda Skowrońskiego 1 października 1975 r. utworzono zakład Historii Sztuki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ jako jednostkę niezależną, pełniącą funkcje usługowe, zgodnie z potrzebami dydaktycznymi różnych wydziałów Uczelni. Kuratorem Zakładu został ówczesny dziekan Wydziału prof. dr. hab. Waldemar Michowicz – historyk, wówczas jeszcze docent, a obsadę stanowiły: dr Irena Popławska i dr Wanda Nowakowska, prowadzące zajęcia z zakresu historii sztuki dla studentów różnych kierunków. W roku akademickim 1973/1974 dr Popławska, specjalista w dziedzinie architektury, rozpoczęła pracę także na Politechnice Łódzkiej, obejmując półetatu na Wydziale Architektury i Urbanistyki. Rozwijająca się współpraca z tym Instytutem spowodowała w roku akademickim 1978/1979 przejście dr Popławskiej na cały etat na Politechnice, przy zachowaniu półetatu na Uniwersytecie.

Na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej 28 stycznia 1983 r. odbyło się *colloquium* habilitacyjne dr Ireny Popławskiej, która otrzymała stopień doktora habilitowanego za pracę *Architektura mieszkaniowa Łodzi w XIX w.*⁶, od 1 września 1984 r. – stanowisko docenta, a od 1 stycznia 1992 r. – profesora nadzwyczajnego na Politechnice Łódzkiej. Od 1978 r. do 1991 r. prowadziła także w ramach półetatu zajęcia z historii sztuki w uniwersyteckim Zakładzie Historii Sztuki.

W dniu 3 listopada 1983 r. odbyło się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie *colloquium* habilitacyjne dr Wandy Nowakowskiej, która otrzymała stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie

⁶ Łódź 1982.

historii sztuki za pracę *Narodowa funkcja sztuki w polskiej krytyce artystycznej lat 1863–1890*⁷; 1 grudnia 1984 r. została powołana na stanowisko docenta na Uniwersytecie Łódzkim, a 1 października 1990 r. na stanowisko profesora nadzwyczajnego.

Zakład wzbogacił się w roku 1978 o etat inżynierijno-techniczny, przekształcony następnie w asystencki (od 1980), a po pełniących tę funkcję mgr Annie Stelmaszczyk i mgr. Tomaszu Grygierze w roku akademickim 1984/1985 rozpoczęła tu swoją drogę naukową mgr Eleonora Jedlińska – absolwentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Po rocznym stażu (1984/1985) pełniła w latach 1985–1987 funkcję asystenta, a od roku akademickiego 1987/1988 starszego asystenta. W 1994 r. obroniła na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ 6 stycznia 1994 r. pracę doktorską nt. *Motyw śmierci w malarstwie europejskim w XIX i pierwszej połowie XX wieku na tle obecności tego tematu w sztuce europejskiej* napisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Wandy Nowakowskiej.

1 października 1979 r. Zakład Historii Sztuki włączony został do Instytutu Historii UŁ, a od 1 stycznia 1980 r. dr Wanda Nowakowska otrzymała funkcję kierownika Zakładu. Podjęła teraz, wprowadzony do planu studiów na kierunku historii, wykład kursowy z historii sztuki na I roku, zakończony egzaminem, a także prowadziła trzyletnie seminarium magisterskie dla studentów pedagogiki z zakresu historii sztuki *Humanistyczne i wychowawcze motywy w sztuce*, ukończone w 1988 r. Dyplomy magisterskie otrzymało wówczas 13 studentów pedagogiki UŁ, a dwie studentki Uniwersytetu w Tbilisi, które brały udział w tym seminarium (w ramach bezpośredniej współpracy naszych uczelni), napisały pod kierunkiem doc. Nowakowskiej prace magisterskie, obronione w Tbilisi z najwyższymi ocenami. Od roku akademickiego 1987/1988 do 1994/1995 doc. Nowakowska prowadziła także seminarium magisterskie dla studentów III, IV i V roku historii *Obraz i historia*, które ukończyło 33 absolwentów, otrzymując dyplomy magisterskie ze specjalizacją w zakresie historii sztuki.

W styczniu 1992 r. Zakład Historii Sztuki wyodrębnił się z Instytutu Historii, stając się znów samodzielną jednostką na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ, a od roku akademickiego 1992/1993 ówczesny rektor prof. dr hab. Michał Seweryński reaktywował, po czterdziestoletniej przerwie, kierunek studiów z historii sztuki na Uniwersytecie Łódzkim.

I tak rozpoczął się nowy etap w dziejach naszej dyscypliny. Początki, jak wszyscy wiemy, tzn. pracownicy i pierwsi studenci, były trudne, można rzec nawet – bardzo trudne. W momencie podjęcia decyzji o powstaniu kierunku w Zakładzie Historii Sztuki zatrudnione były trzy osoby: dwie na pełnym etacie (prof. dr hab. Wanda Nowakowska – kierownik Zakładu

⁷ Łódź 1981.

i mgr Eleonora Jedlińska – st. asystent) oraz jedna w wymiarze półetatu (prof. dr hab. Irena Popławska), a lokal Zakładu – z księgozbiorem liczącym blisko 4000 woluminów – mieszczący się w Bibliotece Uniwersyteckiej – liczył 12 m²! Wkrótce zappełnił się: prof. Popławska objęła pełny etat, przybył z Warszawy dr hab. Jerzy Malinowski na etat profesora, a został zatrudniony na etat adiunkta dr Krzysztof Stefański z Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej (przeszedł do nas na tzw. pierwszy etat) oraz trzech asystenci: mgr Krzysztof Cichoń – absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, mgr Piotr Gryglewski i mgr Robert Wróbel absolwenci Uniwersytetu Łódzkiego. Zespół ten uzupełnił jeszcze jeden absolwent naszej *Almae Matris* – mgr Krzysztof Rutkowski, po ukończeniu bibliotekoznawstwa i kulturoznawstwa (z zajęciami i egzaminem z historii sztuki).

W ten proces rozwoju Zakładu i kierunku zaangażował się niezwykle czynnie ówczesny dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego (obecny prorektor) prof. dr hab. Wiesław Puś, który pośredniczył niestrudzenie (i co ważne – z pozytywnym skutkiem!) między stroną proszącą – kierownikiem Zakładu a stroną „decyzyjną” – rektorem Uczelni.

Wykłady na naszym kierunku podjęli kierownicy zaprzyjaźnionych katedr: prof. dr hab. Grzegorz Sztabiński z Katedry Estetyki i prof. dr hab. Leszek Kajzer z Katedry Archeologii, później włączyły się nasze koleżanki – łódzkie historyczki sztuki: dr Teresa Kmiecińska-Kaczmarek i kustosz Janina Ładnowska.

Zajęcia odbywały się przez pierwsze dwa lata w lokalach zaprzyjaźnionych katedr: prof. dr hab. Teresy Cieślikowskiej – kierownika Instytutu Teorii Literatury, Teatru i Filmu, prof. dr hab. Ryszarda Panasiuka – kierownika Katedry Historii Filozofii i, rzecz oczywista, w Katedrze Archeologii oraz w sąsiadującym z nami wówczas Dziale Ikonografii Biblioteki Uniwersyteckiej (z udzielającymi wciąż naszym pracownikom i studentom bezcennej pomocy kustoszami: Sylwią Kowalską i Witoldem Hankem).

Okres ten jednak należy już do historii. Rektor Seweryński bowiem przydzielił nam piękny lokal: pierwsze piętro (w sumie 20 pomieszczeń!) kamienicy przy al. Kościuszki 17 (dzielimy ten gmach z zaprzyjaźnionymi jednostkami: Katedrą Bibliotekoznawstwa, kierowaną przez prof. dr hab. Hannę Tadeusiewicz oraz Zakładem Filologii Słowiańskiej, kierowanym przez prof. dr hab. Małgorzatę Korytkowską). W tych zabytkowych wnętrzach (frontowa część z kominkiem i boazeriami – odrestaurowanych zgodnie z wymaganiami konserwatorskimi i dzięki poświęceniu wielkiej ilości czasu i starań mgr. Krzysztofa Rutkowskiego) możemy spokojnie już nie tylko prowadzić zajęcia dydaktyczne, ale wreszcie pracować naukowo w pracowni komputerowej (wyposażonej dzięki przychylności finansowej prodziekana naszego Wydziału prof. dr hab. Kazimierza Badziaka, przy oczywistym „wspieraniu” tych inicjatyw przez dziekana – prof. dr hab. Jana Szymczaka),

a także w bibliotece, chociaż, niestety jeszcze bez etatowego pracownika. Od trzech lat jest zatrudniona sekretarka – pani Jolanta Bardzińska – zwana przez wszystkich po prostu „panią Jolą”, dzięki której kierownik Katedry może bez stresu myśleć o sprawach organizacyjnych, finansowych, spotkaniach, terminach, bo „pani Jola czuwa”.

W roku 1997 pierwsi nasi absolwenci otrzymali dyplomy magisterskie z historii sztuki. Na początku 1999 r. było już 31 magistrów w dziedzinie historii sztuki! Wszyscy znaleźli pracę, zgodnie z kierunkiem studiów, choć nie wszyscy – tak ściśle z nim związaną. Ale są zadowoleni. I zgłoszeń mamy wciąż wiele – przeciętnie 60 kandydatów na 15 miejsc. Studenci wyższych lat założyli Koło Naukowe – chcą wydawać pismo, mają wiele ambitnych zamierzeń. Cieszymy się z tego. A na razie – jak widać – dopiero zaczynamy publikować sami – jako Katedra.

Zarządzeniem rektora, prof. dr. hab. Stanisława Liszewskiego, z dniem 1 kwietnia 1998 r. Zakład Historii Sztuki został przekształcony w Katedrę Historii Sztuki (powróciliśmy zatem do nazwy z początku lat pięćdziesiątych). „Awans” ten stał się możliwy dzięki uzyskaniu przez „naszego profesora” prof. nadzw. dr hab. Ewę Marxen-Wolską tytułu profesora.

Czy zatem teksty zamieszczone w tym naszym „wstępnym” tomie są reprezentatywne dla prac badawczych, prowadzonych w Katedrze Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego? I tak, i nie.

Przedstawiając główne nurty badań, znów sięgnąć trzeba do historii, czyli – początków, epoki „mistrzów”.

Zainteresowania naukowe prof. Mieczysława Wallisa były bardzo rozległe i obejmowały nie tylko problematykę historii sztuki od paleolitu począwszy, lecz także dzieje sztuk pozaeuropejskich, a przede wszystkim estetykę i teorię sztuki. Owocem Jego badań nad sztuką wieku XIX i XX stała się, m. in., słynna książka zatytułowana *Secesja*⁸ (będąca również wyrazem zafascynowania zabytkami Łodzi!), opublikowanie której zadecydowało w ogromnej mierze o zmianie pierwotnie negatywnego stanowiska badacza w stosunku do tego zjawiska artystycznego. Inspirującą rolę dla dalszych pokoleń historyków sztuki odegrały także badania Profesora w zakresie semiotyki, stanowiące znaczący wkład w światowe osiągnięcia zapoczątkowanej dopiero wówczas dziedziny nauki. Profesor pasjonował się również problematyką krytyki artystycznej, co znalazło wyraz w jego licznych publikacjach.

Malarstwo i architektura czasów nowożytnych, zwłaszcza na terenach Polski, były także przedmiotem opracowań prof. Wacława Husarskiego, ale znany był szczególnie w okresie przedwojennym jako krytyk sztuki – recenzent wystaw bieżących w salonach artystycznych stolicy (sam zresztą także malował).

⁸ Warszawa 1967, wyd. niemieckie *Jugendstil*, München 1974.

Spuściznę pozostawili więc obaj „założyciele kierunku” obszerną, ale zdecydowaną piętno na obliczu historii sztuki w Łodzi wywarła osobowość prof. Wallisa. Jako wieloletni kierownik Katedry Historii Sztuki był niepodważalnym autorytetem w tej dziedzinie – nie tylko w samej Uczelni, lecz również na terenie miasta. Nic dziwnego zresztą, gdyż to Jego właśnie głos zaważył podobno na przyznaniu w roku 1932 Władysławowi Strzemińskiemu Nagrody Miasta Łodzi (co, nawiasem, wywołało burzę protestów przeciwników dzisiejszego patrona łódzkiej Akademii Sztuk Pięknych). Już wtedy zatem młody uczyony dał wyraz swojej fascynacji sztuką nowoczesną i znawstwa w tej dziedzinie. A zainteresowania te pogłębiły się z czasem tak bardzo, że stały się przedmiotem licznych prac i wykładów Profesora, a podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych w połowie lat sześćdziesiątych przyczyniły się też do powstania unikatowych wówczas zbiorów biblioteki Katedry – publikacji z zakresu sztuki XX w., ofiarowanych dzięki osobistym Jego kontaktom na tym „zakazanym obszarze” przez Museum of Modern Art w Nowym Jorku.

Pionierska praca Profesora *Secesja*, również pionierskie badania w dziedzinie semiotyki i szeroki udział w sympozjach i zjazdach międzynarodowych tworzyły aurę wokół wybitnego uczonego, co niewątpliwie dodawało splendoru kierowanej przez Niego placówce. Katedra Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego stawała się znana nie tylko w kraju, lecz i za granicą jako ośrodek badań i działalności twórczej tego wybitnego uczonego.

Należy tu jednak od razu stwierdzić, że Profesor nie był typem ekspansywnym, był, jak to już niejednokrotnie zaznaczałam, typem „uczonego gabinetowego”. Nie lubił sprawować żadnych eksponowanych funkcji, aczkolwiek podejmowane, wykonywał skrupulatnie (był m. in. w latach 1955/1957 dziekanem Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ, a przede wszystkim założycielem w roku 1953 i wieloletnim prezesem Oddziału Łódzkiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki). Nie wypromował też wielu doktorantów.

Główne nurty badań, prowadzonych obecnie w Katedrze Historii Sztuki, wynikają zatem z tradycji zapoczątkowanej przez twórców kierunku, a przede wszystkim (ze względu na przedwczesną śmierć prof. Husarskiego) przez prof. Wallisa.

Każdy kierunek studiów z historii sztuki w Polsce charakteryzuje się specyficznym obliczem, zależnie też w dużej mierze od „klimatu” miejsca, w którym powstał i w którym dalej rozwija się. Łódź – znaczący ośrodek przemysłowy – z unikatowymi zabytkami zabudowy fabrycznej stanowiła obiekt niezwykle interesujący dla badaczy architektury XIX i XX w. Bogactwo budowli secesyjnych z interesującym wystrojem wnętrza również przyciągała uwagę – począwszy już od wspomnianych fascynacji prof. Wallisa.

Tropem tym podążyla Irena Popławska, która poświęciła wiele lat nieustrudzenie badając ową zabytkową substancję naszego miasta i wyniki swoich poszukiwań zawarła w szeregu znaczących publikacji⁹. Nie mniejsze było także Jej zaangażowanie w kształtowanie reaktywowanego kierunku studiów z historii sztuki. Włączyła się natychmiast w ten proces, objawszy znów cały etat na Uniwersytecie (pozostając nadal na pełnym etacie w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej). Prowadziła wykłady z historii architektury europejskiej i polskiej, koncentrując się zwłaszcza na problematyce XIX i XX w.

Niezmiennie czynna, mimo utrudniającej swobodne poruszanie się choroby, zawsze była gotowa do pomocy, udzielenia cennej rady, spokojem i pogodą tonująca rodzące się konflikty, a wiarą w powodzenie podjętego przedsięwzięcia krzepiąca nadzieję kierownika Katedry. Przeżyła z nami najgorszy czas – pierwsze trzy lata istnienia kierunku, wędrowania po „obcych” salach wykładowych, ciasnoty naszego dwunastometrowego pomieszczenia. Odeszła na początku roku akademickiego 1995/1996, w momencie, gdy inaugurowaliśmy rok akademicki już w nowej, własnej siedzibie, przy al. Kościuszki 17. Przeznaczone dla Niej miejsce przy biurku zostało puste... Ale pozostała w naszej pamięci i trwać będzie w dziejach kierunku historii sztuki na Uniwersytecie Łódzkim, podobnie jak postać Profesora.

Kontynuatorem tradycji, wyznaczonej przez prof. Mieczysława Wallisa i prof. Irenę Popławską, stał się w Katedrze Historii Sztuki dr hab. Krzysztof Stefański¹⁰. Zajmuje się nadal (także na Politechnice Łódzkiej, gdzie obejmuje drugi pełny etat) głównie badaniem architektury łódzkiej, ujmując ją w szerokim kontekście – porównań i wpływów, zwłaszcza dzięki rozbudowanym ostatnio kontaktom z ośrodkiem wiedeńskim. Znajduje to swoje odbicie choćby w zamieszczonym w naszej publikacji artykule *Wiedeńscy twórcy w Łodzi*.

Doktor hab. Krzysztof Stefański, od początku reaktywowania naszego kierunku, prowadził zajęcia dydaktyczne z zakresu historii architektury, a obecnie koncentruje się już tylko na zagadnieniach architektury XIX i XX w., stanowiących domenę jego zainteresowań naukowych.

Ten sam zakres penetruje asystent naszej Katedry, pracując tu od początku obecnego istnienia kierunku, mgr Robert Wróbel. Po ukończeniu – *summa cum laude* – studiów historycznych, ale z pracą magisterską z historii sztuki na seminarium prof. Nowakowskiej – skupił swoją uwagę na problemach architektury. Prowadząc zajęcia dydaktyczne (ćwiczenia) z architektury średniowiecznej, poszerzył ten zakres i w konsekwencji

⁹ Dość wymienić tu tak ważne publikacje książkowe jak: *Architektura mieszkaniowa Łodzi w XIX wieku*, Łódź 1982 czy *Architektura przemysłowa Łodzi w XIX w.*, Warszawa 1973.

¹⁰ Autor książek o łódzkich zabytkach sakralnych jak choćby: *Architektura sakralna w Łodzi w okresie przemysłowego rozwoju miasta 1821–1914*, Łódź 1995.

wybrał temat rozprawy doktorskiej: *Rzymsko-katolicka architektura sakralna w diecezji łódzkiej w latach 1945–1989*. Realizując to zadanie, napotkał na interesujące dawniejsze jeszcze zabytki sakralne w pobliżu Łodzi, a dowodem poświęconej im uwagi może być obecny tu zarys monografii: *Kościół rzymsko-katolicki pod wezwaniem św. Rafała w Aleksandrowie Łódzkim w latach 1917–1939*.

W dydaktyce mgr Robert Wróbel również obejmuje głównie już architekturę XIX i XX w., a obecnie zakres ten stał się przedmiotem badań oraz pierwszych zajęć dydaktycznych mgr Judyty Badowskiej – doktorantki w naszej Katedrze.

Wcześniejsze natomiast okresy w pryzmacie poszukiwań architektonicznych penetruje przede wszystkim w ramach drugiego etatu (pierwszy jako profesor i prodziekan obejmuje w warszawskiej Akademii Teologii Katolickiej) dr hab. Zbigniew Bania. Prowadzi wykłady, seminarium magisterskie (a obecnie już i doktorskie) z historii architektury nowożytnej. Badania tego wybitnego znawcy architektury polskiej, zwłaszcza XVI i XVII w., zaainspirowały mgr. Piotra Gryglewskiego, asystenta naszej Katedry, który, podobnie jak i mgr Wróbel, ukończywszy, także *summa cum laude*, kierunek: historia, ale z pracą magisterską w zakresie historii sztuki u prof. Nowakowskiej, skupił swoją uwagę na zabytkach architektury. Przedmiotem jego pracy doktorskiej stały się *Fundacje rodów średnioszlacheckich na obszarze ziemi łęczycko-sieradzkiej w XVI–XVII wieku – mauzolea*. Zagadnieniom tym poświęcił również obecny tu artykuł *Szlacheckie kaplice grobowe ziemi łęczycko-sieradzkiej od XV do I połowy XVII wieku*.

Problematykę badań nad historią architektury nowożytnej, zwłaszcza naszego regionu, podjęli doktoranci naszej Katedry, którzy pod kierunkiem dr. hab. Zbigniewa Bani rozpoczęli swoje studia: mgr Ewa Kubiak, mgr Radosław Kurczewski, mgr Łukasz Sadowski oraz doktoranci na studiach zaocznych: mgr Ewa Różalska i mgr Barbara Zimnicka.

Nurt badań w dziedzinie malarstwa, jak również krytyki artystycznej zapoczątkowany w naszej Katedrze tradycją prof. Wallisa, podjęła prof. Wanda Nowakowska. Początkowo poświęciła się zwłaszcza problematyce polskiej dziewiętnastowiecznej krytyki sztuki (tego zakresu dotyczy jej wspomniane już prace doktorska i habilitacyjna. Jednakże zawsze jej najbliższa historia malarstwa europejskiego – od renesansu do impresjonizmu (sięgając tematu pracy magisterskiej *Teoria wyrazu u Leonarda da Vinci*), stanowiąca przez lata przedmiot wykładów monograficznych dla studentów historii i innych kierunków uniwersyteckich, znalazła się w centrum zainteresowania – i jako wykładowcy, i jako badacza.

Prowadząc na kierunku historii sztuki wykłady z historii nowożytnego malarstwa europejskiego, od renesansu do impresjonizmu, wydała dwie publikacje z tego zakresu: *Słownik malarzy europejskich od renesansu do*

*impresjonizmu*¹¹ oraz o bardziej popularnym charakterze *Wieczna Ewa. Wizerunek kobiety w malarstwie zachodnioeuropejskim – od renesansu do impresjonizmu*¹².

W orbicie tych zainteresowań znajduje się także obecny adiunkt Katedry dr Eleonora Jedlińska. Objąwszy etat asystencki w roku 1985, skupiła swoją uwagę na problematyce malarstwa zwłaszcza XIX w., uzyskując stopień naukowy doktora w 1994 r. za wymienioną już pracę. Obecnie przygotowuje rozprawę habilitacyjną *Sztuka po holocauste*, a zamieszczony tu artykuł *Ikonografia śmierci w polskim malarstwie fantazji i baśni w XIX w.* wyraźnie unaocznia dziedzinę jej zainteresowań badawczych.

Ikonografia szczególnie przyciąga uwagę dr Jedlińskiej, prowadzącej od początku reaktywowania naszego kierunku zajęcia z tego zakresu. Po niedawnej zmianie naszego „pierwszego programu”, problematykę tę kontynuuje w dydaktyce mgr Krzysztof Rutkowski, którego praca doktorska, powstająca pod kierunkiem prof. Nowakowskiej, ma na celu zrealizowanie tematu *Książka – jej funkcja i znaczenie w nowożytnym malarstwie europejskim XV–XVII w.* Umieszczony w naszym zbiorze artykuł *O symbolice książki w malarstwie od XV do XVII wieku uwag kilka* wskazuje na tok rozważań mgr. Rutkowskiego w związku z podjętym tematem doktoratu.

Zajęcia dydaktyczne z zakresu malarstwa prowadzi u nas także asystent mgr Krzysztof Cichoń. Jego rozległe zainteresowania obejmują sztukę europejską – od średniowiecza po współczesność, traktowaną przede wszystkim w pryzmacie ujęć symbolicznych i ikonograficznych. Wyrazem tego jest zarówno tematyka prezentowanych tu rozważań: *Tablice kanonów – symbolika dekoracji architektonicznej*, jak i przedmiot rozprawy doktorskiej: *Ikonografia kosmosu w sztuce dawnej i współczesnej*. Przewód doktorski mgr Cichoń przeprowadza w Lwowskiej Akademii Sztuki, pod kierunkiem prof. Oresta Hołubca.

I tu trzeba „umieścić” wyjaśnienie, stanowiące zarazem obszerną dygresję i istotny „przyczynek” do działalności Katedry. Rozpoczęła się ona już przed kilku laty w czasie objazdów terenowych, prowadzonych przez asystentów naszej Katedry, a obejmujących swoim programem poznawanie zabytków Lwowa i Ziemi Ukrainkiej. Wówczas to nawiązano kontakt z pracownikami naukowymi Lwowskiej Akademii Sztuki i narodziła się koncepcja ściślejszej współpracy, którą realizowali przede wszystkim animatorzy tego pomysłu: prof. Orest Hołubiec ze strony Akademii i mgr Krzysztof Cichoń, jako przedstawiciel Katedry Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego.

Wkrótce po pierwszej, wspólnej sesji naukowej nt. *Sztuka i jej przemiany po upadku totalitaryzmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, która odbyła się w Katedrze Historii Sztuki UŁ w dniach 24-25 listopada 1997 r., została

¹¹ Łódź 1998.

¹² Łódź 1999.

podpisana umowa o bezpośredniej współpracy między Katedrą Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego a Lwowską Akademią Sztuki (w czasie tej sesji została podpisana taka sama umowa o współpracy między Akademią Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi, która włączyła się także czynnie do naszej sesji, a Akademią Sztuki we Lwowie). Wspólnym przedsięwzięciem było także zorganizowanie przez dr. hab. Krzysztofa Stefańskiego w Katedrze Historii Sztuki (przy współpracy Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej) w dniu 6 października 1997 r. międzynarodowej konferencji nt. *Różne oblicza secesji: Ryga – Lwów – Łódź*. Materiały z obydwu sesji zostały opublikowane w językach: polskim, ukraińskim i angielskim, a redagowali je nasi asystenci: mgr Krzysztof Cichoń, mgr Krzysztof Rutkowski i mgr Jowita Jagła. Wydawnictwo sfinansował Wydział Edukacji Urzędu Miasta Łodzi oraz Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego i Instytut Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej.

Kontynuowana bezpośrednio współpraca z Lwowską Akademią Sztuki podczas przyjazdów prof. Oresta Hołubca oraz wyjazdu z odczytem *Piękno ziemi ukraińskiej w obrazach malarzy polskich* prof. Wandy Nowakowskiej do Akademii Lwowskiej w październiku 1998 r. została uwieńczona dwiema wspólnymi sesjami naukowymi, tym razem we Lwowie. Odbyły się one w dniach 16–19 listopada 1998 r. nt. *Sztuka współczesna w okresie przemian zbliżającego się Millenium i Sztuka Europy Środkowo-Wschodniej w okresie totalitaryzmu*.

We wszystkich tych sesjach brali czynny udział jako prelegenci i współorganizatorzy pracownicy Katedry Historii Sztuki, jak również współpracujący z nami od początku istnienia kierunku, pracownicy naukowcy Katedry Estetyki.

I tu powrócić trzeba znów „do korzeni”. Zafascynowanie prof. Wallisa problematyką sztuki współczesnej, tym, co dzieje się w niej „tu i teraz”, w połączeniu z estetycznymi i teoretycznymi rozważaniami i osiągnięciami (zwłaszcza przecież w dziedzinie semiotyki), znalazły kontynuację w badaniach poprzedniego kierownika Katedry Estetyki, prof. dr. hab. Tadeusza Pawłowskiego (1924–1996), a obecnie – kierującego tą Katedrą prof. dr. hab. Grzegorza Sztabińskiego. Teoretyk sztuki, estetyk i malarz w jednej osobie, objął od początku naszej działalności w roku 1992 zajęcia dydaktyczne z dziejów estetyki i myśli o sztuce oraz problemów sztuki XX w. (a obecnie także metodologii).

Ten właśnie nurt badań i specjalizacji w zagadnieniach sztuki współczesnej wybraliśmy dla naszych studentów już od początku reaktywowania kierunku, gdyż wraz ze skoncentrowaniem się na zagadnieniach architektury XIX i XX w. miały stanowić o specyfice naszego – łódzkiego – oblicza Katedry. Zdecydowała tu, oczywiście, nie tylko spuścizna Profesora, lecz bardzo konkretnie – obecność w naszym mieście unikatowych zbiorów sztuki nowoczesnej w istniejącym przecież, jako trzecie na świecie w kolejności

powstania, od roku 1935 – Muzeum Sztuki. Ten „warsztat pracy” dla naszych studentów jest nie do przecenienia, jak również tzw. potencjał doświadczenia pracowników tak bezcennej placówki. Sięgnęliśmy zatem i do nich, a dowodem tego jest kilkuletnia współpraca z nami kustosza Muzeum mgr Janiny Ładnowskiej, prowadzącej zajęcia z zakresu sztuki współczesnej oraz muzealnictwa i wystawiennictwa.

Początkowo – przez pierwsze cztery lata – zagadnienia te, jak również problemy metodologii i sztuki pozaeuropejskiej, były przedmiotem zajęć prof. dr. hab. Jerzego Malinowskiego, ale, po dokonaniu przezeń wyboru Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu jako pierwszego miejsca pracy i opuszczeniu naszej Uczelni, od roku akademickiego 1996/1997 zajęcia te zostały rozdzielone wśród „łódzkich” wykładowców. Jedynie wykłady ze sztuk pozaeuropejskich powierzono w latach 1997/1998 i 1998/1999 prof. dr. hab. Piotrowi O. Scholzowi z Wiesbaden, lecz obecnie, w związku z korekturą programu, spowodowaną koniecznością „obciążenia” godzin, musimy zrezygnować z tego przedmiotu.

W gronie naszych profesorów od początku znajdowała się prof. dr. hab. Ewa Marxen-Wolska, światowej sławy specjalista w dziedzinie konserwacji zabytków malarstwa i rzeźby. Zajęcia dydaktyczne odbywające się w znakomicie wyposażonej pracowni prof. Wolskiej i jej męża doc. Jerzego Wolskiego, wtajemniczają naszych studentów w specyfikę poczynąń, zazwyczaj niedostępnych, nad przywracaniem dziełom sztuki ich pierwotnego blasku. Zauroczona tymi problemami nasza doktorantka, mgr Jowita Jagła, przygotowuje, pod kierunkiem prof. Ewy Marxen-Wolskiej (która była też promotorem jej pracy magisterskiej) rozprawę doktorską nt. *Boska medycyna i niebiescy uzdrowiciele wobec kalektwa i chorób człowieka w sztuce polskiej XIV–XVI wieku*.

Studia doktoranckie w naszej Katedrze ukończyła już mgr Aneta Kłosińska (obecnie Kłosińska-Pawłowska), która opracowała pod kierunkiem prof. Nowakowskiej historię Grupy „Pro Arte” – stowarzyszenia działającego w okresie międzywojennym. Jest to pionierska praca – monografia, prezentująca w sposób solidny zebrane materiały, dotychczas rozproszone i zupełnie nie opracowane, a ich „prezentacji wstępnej” dokonuje autorka właśnie na łamach naszej publikacji.

Należy tu jeszcze dodać, że zarówno mgr Kłosińska, jak mgr Jagła i również inni asystenci-doktoranci w naszej Katedrze (wraz z asystentkami w Katedrze Estetyki – mgr Agnieszką Gralińską-Toborek i mgr Wioletta Kazmierską-Jerzyk – absolwentkami naszej, łódzkiej historii sztuki) prowadzą ćwiczenia dla studentów naszego kierunku.

Całości obrazu naszych zajęć i zespołu pracowników dopełniają tak znane postacie, jak prof. dr. hab. Jadwiga Lipińska z Muzeum Narodowego w Warszawie, znakomity znawca sztuki starożytnego Egiptu, której esej *Tajemnicza królowa Hatszepsut* otwiera naszą pierwszą prezentację tekstów. Profesor Lipińska prowadzi u nas, w ramach 1/3 etatu zajęcia z historii

starożytnej (Egipt i Mezopotamia), starożytną Grecję i Rzym prezentował natomiast jej asystent mgr Alfred Twardecki.

Wykłady z historii architektury średniowiecznej wygłasza u nas specjalista tej miary jak prof. dr hab. Leszek Kajzer, dyrektor Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, a prof. dr hab. Magdalena Mączyńska z tego samego Instytutu objęła prowadzenie zajęć ze sztuki prahistorycznej.

Kadra uniwersytecka wysokiej klasy wspomaga nas także w osobie dr Alicji Szymczakowej z Instytutu Historii (niedługo już w stopniu doktora habilitowanego), prowadzącej zajęcia z epigrafiki, paleografii i heraldyki.

Problemy najnowszych osiągnięć sztuk wizualnych przybliży naszym studentom ich znawca dr Ryszard Kluszczyński z Zakładu Historii Dramatu i Teatru Instytutu Teorii Literatury, Teatru i Filmu, a konkretnej wiedzy posługiwania się aparatem fotograficznym i kamerą udziela mgr Janusz Frenkel z Instytutu Historii.

Od roku akademickiego 1995/1996 objął u nas drugi etat prof. Ryszard Hunger (były rektor łódzkiej Akademii Sztuk Pięknych), który naucza naszych studentów nie tylko „historii koloru”, lecz także praktycznie – rysunku i technik plastycznych (przedtem nasi asystenci organizowali wizyty w pracowniach artystów, a rysunku uczył m. in. specjalista tej miary jak dr inż. arch. Jan Salm z Politechniki Łódzkiej).

Malarstwo średniowieczne przybliży łódzkim adeptom historii sztuki znawca przedmiotu – dr Teresa Kmiecńska-Kaczmarek, której towarzyszy obecnie, prowadząc ćwiczenia mgr Jowita Jagła, także ze średniowiecznej ikonografii.

Wykładami monograficznymi o kulturze sarmatyzmu zaszczycił nas prof. dr hab. Tadeusz Chrzanowski – nestor krakowskiej historii sztuki. Z rodzimej natomiast niwy, a konkretnie z sąsiadującego z nami Zakładu Filologii Słowiańskiej użyzył swojej wiedzy z zakresu liturgii chrześcijańskiego Wschodu dr Georg Minczew.

Tak szerokie nakreślenie tła działalności Katedry Historii Sztuki Uniwersytetu Łódzkiego ma na celu zorientowanie Czytelnika, sięgającego po naszą pierwszą wstępną publikację, w ówczesnej sytuacji.

A przede wszystkim – zasygnalizowanie, że zeszyt ten nie odzwierciedla całości poczynąń naukowo-badawczych pracowników Katedry, a jest tylko ukazaniem „na wybranych przykładach” dróg poszukiwań – przede wszystkim najmłodszych stażem – tych, którzy „budowali” nasz kierunek „od podstaw” – od pierwszych zajęć i pierwszego krzesła w nowym lokalu. Jest to zatem, w zasadzie publikacja „młodych”.

I ufam, że dalsze – pod własnym już tytułem: *Folia Historiae Artium* w ramach „*Acta Universitatis Lodziensis*” – zawierać będą coraz obfitsze i bardziej znaczące naukowe doniesienia, świadczące o rozwoju łódzkiej, uniwersyteckiej historii sztuki.